

کاوشی در مفهوم شخصیت از منظر قرآن کریم

اسدالله غلامیان

مقدمه

واژه شخصیت از کلمه لاتین پرسونا (نقاب) گرفته شده که اشاره به ماسکی دارد که هنر پیشه ها در یونان هنگام اجرای نمایش به چهره خود می زدند [1]. شخصیت اشاره به ویژگی هایی دارد که شامل الگوهای فکری، هیجانی و رفتاری است [2]. وقتی شخصی را با این ویژگی ها توصیف می کنیم به این معنی است که افراد تمایل دارند تا در هر زمان و موقعیتی به گونه های مشابه عمل کنند، همچنین آپورت معتقد است که شخصیت، سازمان پویایی در درون سیستم روانشناختی و جسمانی فرد است که تحت تاثیر الگو های فکری، هیجانی و رفتاری می باشد [3]. ویژگی های شخصیتی، اولویت ها را برای ایجاد پیامدهای خاص در موقعیت تبیین می کند [4]. در جریان رشد انسان، سال های حساسی وجود دارد که تاثیر خود را در تمام مراحل زندگی برجای می گذارد، سال های نوجوانی از این دوران های مهم است [5]. در پهنه تحول و رشد انسان، دوره نوجوانی و جوانی به عنوان یکی از حساس ترین دوران رشد است که تغییرات سریعی در ابعاد جسمانی، عاطفی، شناختی و اجتماعی پدید می آید [6].

پیشینه تحقیق

یدالله پور و فاضلی (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان روان شناسی شخصیت سالم از منظر قرآن به این نتیجه رسید که سلامت روان و بهداشت تحت تاثیر الگوهای فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی جوامع مختلف قرار دارد، اما بر اساس عرف اجتماعی و فرهنگی جوامع، متغیر های ان متفاوت نیست، اگر چه شاید جامعه ای رفتاری، را سالم بداند، در حالی که آن رفتار سالم نیست یا از سلامت کامل برخوردار نیست [7]. ایمان به خداوند (مبدأ)، قیامت (معاد) و فرشتگان الهی، کتابهای آسمانی، پیامبران الهی، جهان غیب و عمل صالح برآمده از ایمان عمیق، سلامت روان را میسر و ممکن می سازد و تنها مرجع ارائه الگو در شخصیت سالم انسانی، پیام آوران آسمانی اند که در عین انسان بودن و بشر خواندن خود، در سه حوزه عاطفه، شناخت و رفتار، بهترین الگوی سلامت روان بوده اند. در پژوهش موسوی و متقی فر (۱۳۹۰) که با عنوان شخصیت سالم در اندیشه اسلامی، نگاهی به رابطه آن با نماز در دوران جوانی انجام پذیرفت بیان نمود که از منظر اسلامی، انسانی که هدف نهایی اش قرب الهی است و میان اندیشه و گفتار و رفتارش هماهنگی وجود دارد از سلامت شخصیت برخوردار است و از الگوی ثابت فکری، عاطفی، اخلاقی و رفتاری برخوردار بوده و هیچ گاه دچار بحران هویت نمی شود [7]. شخصیت سالم و ایمن، برآیند تعامل مثبت و هماهنگی میان عامل وراثت، نظام تربیتی، آموزشی و اجتماعی است. آرامش، نگاه خوشبینانه، خود شناسی، آخرت گرایی، احساس مسئولیت، حیا، عفت و پاکدامنی، محبت، بصیرت و خضوع در برابر پروردگار همه از آثار نماز و انس با خداوند به شمار می آیند که بدون توجه به این مولفه ها نمی توان از شخصیت و روان سالم سخن گفت.

روش

تاکنون نظریات مختلفی در مورد چپستی شخصیت انسان ارائه شده است. هر کدام از علوم مختلف فلسفه، روانشناسی، علوم اجتماعی و ... در پی یافتن ابعاد وجودی شخصیت انسان بوده اند. اما اکنون سوال این است که براستی ماهیت شخصیت انسانی چیست و چه ابعادی دارد. هدف: هدف از این تحقیق بررسی جنبه های مختلف شخصیت انسانی بر مبنای قرآن و احادیث مختلف است. در این مطالعه سعی شده است که با مراجعه به قرآن و احادیث مختلف و پس از مطالعه و بررسی منابع مختلف موجود، ابعاد مختلف شخصیت انسان را بررسی کنیم و توصیف جامعی از هر کدام ارائه دهیم. یافته ها: یافته های حاصل از این تحقیق به معرفی ابعاد مختلف شخصیت انسان از جمله شناخت معبود و جهان آفرینش، جنبه های روانشناسی شخصیت انسان، دافعه و جاذبه های موجود در شخصیت انسان، رفتار های مسالمت آمیز و پیشگیرانه به هنگام بروز مشکلات مختلف، جنبه های خویشتن داری و تذهیب نفس، آداب و معاشرت با افراد مختلف، حسن خلق و اثر آن در تعالی فرد می پردازد. نتیجه گیری: با توجه به تحقیق حاضر شخصیت انسان دارای ابعاد مختلف وجودی دارد که دستیابی به همه آن از توانایی های بشر خارج است و نیازمند مراجعه به کتب وحی است. از اینرو لازمه شناخت شخصیت انسان دینداری و دیانت و مراجعه به بعد روحانی خود است.

یافته ها و نتایج

در نگاه قرآن، حقیقت انسان به روح و روان وی مرتبط می باشد و روح الهی در انسان به ودیعت نهاده شده است و به تعبیری، روحی از خداوند است که انسان را آماده دریافت صفات عالی و عشق ورزیدن به حق می کند که همان عنصرعروی است که انسان را آماده تحقق اموری والا و کسب صفاتی مقدس می سازد و او را برای ارتقا به مقامی بالاتر از حیوان شایسته می گرداند و هدف و غایت والا و خطوط اصلی زندگی و روش آن را برایش مشخص و ترسیم می نماید. علاوه بر این، بر گرایش او به منشأ ارزش ها و معارفی که حقیقت وجود انسان برای تحقق آنهاست نیز می افزاید و از آن جا که ساختار روح و روان انسان با حیوانات متفاوت است، لذا ویژگی های شناختی (Cognitive) و ویژگی های عاطفی (Emotional) و ویژگی های رفتاری (Behavioral) بررسی می شود. جهان بینی مجموعه ای از قضاوت های عقلانی انسان درباره مسائل کلی جهان است اگر این توصیف عقلانی از جهان هستی از حیطة نظام معرفتی فراتر رفته و انگیزه ای برای رفتار شود، در آن صورت تبدیل به یک نگرش (جهان نگری) می گردد. از آن جا که نگرش های عقلانی نقش بنیادی در توصیف عمل و وظایف زندگی هر فرد دارند، از بنیادی ترین مولفه های شخصیت سالم، پذیرش یک نظام اعتقادی و شناختی و نوعی جهان بینی است که آفرینش جهان و حیات انسان را معنا دار سازد [8]. از منظر قرآن کریم، انسان دارای شخصیت سالم، نگاهی توحیدی به نظام هستی دارد و آن را دارای خالق توانا، حکیم، دانا و قابل اتکاء می داند؛ انسان دارای شخصیت سالم با شناخت و ایمان به خدا بر آن است؛ امکان شناخت آغاز هستی وجود دارد؛ آن هم با سیر در آفاق زمین « قَالَ رَبَّنَا الَّذِي اَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى » (طه/50).

بحث و نتیجه گیری

از منظر اسلامی، انسانی که هدف نهایی اش قرب الهی است و میان اندیشه، گفتار و رفتارش هماهنگی وجود دارد، از سلامت شخصیت برخوردار است. از این رو، تمام اهداف، رفتارها و گرایش های او در جهت تامین هدف نهایی تنظیم می شود. تنها بنده خداست، و از الگوهای قابت فکری، عاطفی، اخلاقی و رفتاری برخوردار بوده و هیچ گاه دچار بحران هویت نمی شود، شخصیت سالم و ایمن، برآیند تعامل مثبت و هماهنگی میان عامل وراثت، نظام تربیتی، آموزشی و اجتماعی است. بنابراین، اگر میان عوامل تاثیرگذار تربیتی، وحدت و هماهنگی لازم نباشد، تاثیر گذاری آنها مثبت نخواهد بود. در اندیشه اسلامی، نقش بندگی، در سلامت شخصیت بی بدیل است. آرامش، نگاه خوشبینانه، خودشناسی، آخرت گرایی، احساس مسئولیت، حیا، عفت و پاکدامنی، محبت به اولیای دین و مردم، بصیرت و خضوع در برابر پروردگار و ... همه از آثار شناخت، ارتباط و انس با خداوند به شمار می آیند، که بدون این مولفه ها نمی توان از سلامت شخصیت و روان سخن گفت. بی تردید، الگوی کامل و عینی شخصیت سالم قرآنی، شخصیت الهی و ملکوتی پیامبر گرامی اسلام (ص)، امامان معصوم (ع) و حضرت فاطمه (س) می باشند.

منابع

- [1] A. K. Othman, M. I. Hamzah, and N. Hashim, "Conceptualizing the Islamic Personality Model," *Procedia - Soc. Behav. Sci.*, vol. 130, pp. 114-119, 2014.
- [2] K. C. Gunthert, L. H. Cohen, and S. Armeli, "The role of neuroticism in daily stress and coping," *J. Pers. Soc. Psychol.*, vol. 77, no. 5, p. 1087, 1999.
- [3] N. S. A. Karim, N. H. A. Zamzuri, and Y. M. Nor, "Exploring the relationship between Internet ethics in university students and the big five model of personality," *Comput. Educ.*, vol. 53, no. 1, pp. 86-93, 2009.
- [7] ن. صفت، "مبانی نظری شخصیت در دیدگاه اسلام و روان شناسی" فصلنامه صهیبی نور (پژوهش نامه دین و دانش)، vol. 1, no. 1, pp. 57-78, 2016.
- [8] ع. ز. آرنی، "نقد متنی روایات تفسیر نورالثقلین بر اساس مستندات قرآنی." تحقیقات علوم قرآن و حدیث، vol. 13, no. 1, pp. 137-159, 2016.

